

Marijan F. Kranjc, generalmajor v pokoju

Prlekija v uporuh proti nemški okupaciji 1941–1945

Namesto uvoda

Nekaj obiskovalcev mojega spletišča VOJAŠTVO – MILITARY mi je prigovorilo, da sem obširno pisal o raznih vojaško-varnostnih problemih drugih krajih, le malo ali pa skoraj nič pa ne o Prlekiji oz. Slovenskih goricah.

Seveda to ne bo držalo! Naj samo omenim svojo študijo o pohodu 14. divizije na Štajersko, o Melaherjevih četnikih v Slovenskih goricah, o gnusnem zločinu nad Ivanom Ruesom iz Sp. Dupleka, o generalih iz Prlekije, o tem kako je VKJ branila Prlekijo 1941, o rodbinah Kranjc in Korošak.¹ Res je samo, da nisem skoraj nič zapisal o tem, kako je zatem, po umiku VKJ, organiziran upor proti nemškemu okupatorju 1941 in kako smo 1945 dočakali osvoboditelje – bolgarsko vojsko!

Navadno ne pišem o zadevah in problemih, ki so že raziskani in več ali manj znani. O NOB v Prlekiji oz. Slovenskih goricah je napisano kar nekaj knjig in študij, ki sem jih seveda prebral, pa jih tudi navajam:

- Prlekija, Zbornik ob 10-letnici osvoboditve, Murska Sobota, 1955
- Rojic Vida, Slovenjegoriška četa, Ptuj, 1963
- Prlekija v boju za svobodo, Ljubljana, 1979
- Drago Novak, Pomniki NOB v Slovenskih goricah in Prekmurju, Pomurska založba, 1985.

Seveda pa ne navajam mnogih knjig o problemih NOB v širši regiji, torej na Štajerskem, posebno v središčih (Graz, Maribor, Ptuj, Celje itd) iz katerih je načrtovano voden vohunsko-policijski in vojaški boj proti prleškim aktivistom OF in partizanom, ali kakor so Nemci tudi uradno govorili – proti prleškim »Banditom« in Prlekiji kot nekakšni »Banditengebiet«.

Res je pa tudi, da so slovenski zgodovinarji, zlasti vojaški, premalo pozornosti posvečali obrobni delom Slovenije, kjer so razmere za upor proti okupatorjem bile posebno težavne. To velja zlasti za Prlekijo, ki je tudi uradno 1941 priključena k velikemu nemškemu Reichu kot »Untersteiermark! Če v slovenskem Cobissu kliknete na »ključno besedo« **NOB v Prlekiji**, ne boste dobili nobenega zadetka. Če pa kliknete **Partizani v Prlekiji**, boste dobili samo dva zadetka (članek in diplomatska naloga), medtem ko na klik **Četniki v Prlekiji**

Cobiss prikaže samo moj članek z naslovom **Četniški zločin v Prlekiji 1944**. Toliko v poduk tistim, ki iščejo avtorje in podatke na Cobissu.

Na slovenski Wikipediji na omenjenih treh naslovih ne boste dobili nobenega podatka., pa tudi na www.Prlekija.net ni nobene navedbe o dogodkih med 1941–1945!

¹ Objavljal v obeh prleških zgodovinskih revijah: *Glasilu* iz Gornje Radgone in *Zgodovinskih listih* iz Ljutomera.

Kaj so ugotovili in napisali »uradni« zgodovinarji?

V osrednjem zgodovinskem viru, v *Slovenski najnovejši zgodovini*², so navedeni naslednji (skopi) podatki, in sicer po letih:

1941:

- Str. 620: »Razmah OF na ljutomersko-radgonskem območju je septembra 1941 privedel do ustanovitve istoimenskega okrožja, toda komaj zastavljeno delo so tudi tam ustavile aretacije in okrožje je pozimi (1941) prenehalo obstajati«;
- Str. 621: »Ker so po okrožjih ustanavljali vojaške komiteje, je upor uspešno potekal, kjer pa ni bilo okrožnih organov tudi ni bilo partizanskih akcij«.
- Seveda pa Prlekija ni bila osamljen otok, pa so tako splošne razmere na Štajerskem, posebno v Mariboru, znatno vplivale na razmere v Prlekiji. Šlo je namreč za zelo uspešne vdore Gestapa (GSP) v vodstva KPS in OF, saj je najprej padel pokrajinski odbor OF za Štajersko, jeseni 1941 pa še okrožni komite KPS za Maribor, sekretar le tega pa je postal celo gestapovski agent in dejansko je bil odpor proti okupatorju začasno onemogočen³. Tako so nastale na Štajerskem zelo kritične razmere, saj so sledile številne aretacije, mučenja, izdaje, streljanje talcev, zavladal pa je tudi strah pred GSP. Razlogi so bili predvsem slaba konspiracija, neizkušnost in slabe začetne priprave (inštrukcije). Zato je CK KPS takoj poslal nove kadre na Štajersko, ki pa se niso takoj znašli ...

1942:

- Str. 654: V poglavju »Gorenjska in Štajerska« ni nobene konkretne navedbe o stanju in razmerah v Prlekiji;
- Glede Štajerske je navedeno, da so Nemci po ofenzivi na Gorenjskem, vse svoje sile usmerili na Štajersko, kjer so razbili in uničili vse partizanske enote (8. januarja 1933 tudi Pohorski bataljon), izvajali pa so tudi hudo nasilje (streljanje talcev), ustanovili so polvojaške formacije »vermanšaft«, uvedli pa so tudi obveznost služenja nemške vojske in delovno obveznost za vse prebivalce.

1943:

- Str. 675: »Obnovljeno je bilo ljutomersko okrožje; osvobodilno gibanje se je do sredine leta 1943 na tem območju še toliko razširilo, da so ustanovili okrožni odbor OF, v drugih okrožjih pa je politično delo še vedno slonelo na komitejih KPS. Neugodne so bile razmere v Mariboru, saj je mesto ostalo brez aktivistov«.
- Str. 677: »Najslabše je bilo na Štajerskem, kajti zaradi hudega okupatorjevega pritiska (v boj s partizani je pritegnil tudi »vermanšaft«) so se v tej pokrajini nadaljevale izgube živih sil in oporišč. Po uničenju Pohorskega bataljona 8. januarja 1943 na Osankarici je IV. operativna cona v zahodnem delu Štajerske obsegala le tri šibke bataljone, od katerih sta januarja in februarja še dva doživela hude izgube.«

1944:

- Str. 728-729: Da bi okrepili partizansko vojsko in izkoristili mobilizacijske možnosti (20.000 moč), je v začetku januarja 1944 na Štajersko poslana elitna 14. partizanska

² *Slovenska novejša zgodovina 1848–1992*, 1. del, INZ Ljubljana, 2005

³ K. F. – Marko Selin, *Nič več strogo zaupno*, II. del, Ljubljana 1978, Leopold Novak, sekretar Pokrajinskega komiteja KOS, aretiran 19. 9. 1941 v Mariboru, ustreljen 30. 10. 1941; Alojz Zorko – Tonček sekretar okrožnega komiteja KPS za Maribor, aretiran 27. 10. 1941, postal agent GSP, izdal okrog 100 aktivistov, kasneje so ga Nemci ustrelili; Sonja Oman, kurirka za Štajersko in Greta Razinger, kurirka za CK KPS sta tudi postali agentki GSP in sta omogočili vdor v Celju in Ljubljani.

divizija. Da bi presenetili Nemce, je divizija izvedla pohod prek Hrvaške. Divizijsko poveljstvo pač ni vedelo, da je v vsaki brigadi bil nemški vohun! Tudi sam pohod divizija ni nadaljevala v Haloze, temveč na Kozjansko, kjer so jo Nemci tudi pričakali. Zaradi zime in drugih razlogov, je divizija na pohodu izgubila 60 % ljudstva in bila dejansko razbita, pa tako ni dosegla pričakovanega (mobilizacijskega) uspeha. O slabi varnostno-obveščevalni pripravi in delovanju sem zato tudi napisal zelo kritično študijo, ki pa mnogim (odgovornim) ni bila všeč, tudi generalu Ambrožiču.⁴

- Str. 706: »Edino stalno nepartizansko gibanje na Štajerskem so bili četniki Jožeta Melaherja na območju Slovenskih goric. Ti so leta 1944 razvili razmeroma tihavno propagandno dejavnost, predvsem s svojim listom Kri in zemlja, poleg tega pa so napadali nemške patrolje in orožniške postaje. Sprva so bili povezani s Slovensko legijo v Ljubljani, poleti 1944 pa so se podredili JVvD, Komandi za Slovenijo, majorju Mirku Bitencu, poveljniku Vzhodne Slovenije. Partizanske oblasti in enote so to gibanje zaradi privrženosti kraljevini in Draži Mihailoviću takoj identificirale kot sovražno ter ga na različne načine tudi napadale. Ko so konec leta 1944 partizani ubili več četnikov, se je Melaher januarja 1945 sporazumel z nemškimi oblastmi za nekakšno premirje in prepuščeno mu je bilo ozemlje severno in vzhodno od Maribora«.
- Na isti strani je tudi navedeno, da Nemci na Štajerskem niso dopustili formiranje domobranskih enot. Tudi mariborski škof Tomažič je bil proti domobrancem, le duhovnika Henrik Goričan in France Blatnik sta se ukvarjala z obveščevalno dejavnostjo za Slovensko zavezo v Ljubljani.⁵

1945:

- V omenjeni knjigi ni nobene navedbe o stanju in vojaškem položaju v Prlekiji. Ker sem od 1941 tivil z družino v Prlekiji, vem zagotovo, da so se ponči 8./9. maja 1945 umaknili kozaki, ki so bivali nekaj mesecev v osnovni šoli, pa tako nismo imeli nemškega pouka (šole). Dopoldan 9. maja 1945 so iz Tihlave in Jamne na trg v Vidmu, tedaj občine Sv. Jurij ob Ščavnici, prikorakali utrujeni bolgarski vojaki, na čelu katerih je na belem konju jahal njihov poveljnik, kapetan. Moj stric, Anton Korošak, je poveljnika pričakal po stari prleški navadi – s kruhom in vinom! Oba sta imela krajši govor. Zatem so bolgarski vojaki nadaljevali pohod proti Mariboru. Stric Tonček je bil kmalu zatem izvoljen za ljudskega poslanca, na kar smo bili vsi v tlahti zelo ponosni.
- No, takoj po njihovem odhodu pa je domačin in aktivist OF Jože Kocbek, brat Edvarda Kocbeka, na trgu postrojil oddelek mladih partizanov in razglasil partizansko zmago. Eden od kozakov pa ni odšel s svojimi pajdaši, temveč se je skrtil v senu pri Korošakovih, kjer je sicer spal hlapec Jakob. Čez nekaj dni je lačen prišel s senika, vendar ga je nekdo prijavil, pa so ga partizani zaprli v klet bivše orožniške postaje. Ker smo z mamom tam tudi stanovali, se dobro spomnim, da ga je Jože Kocbek, kot krajevni partizanski poveljnik zasliševal in pretepal z debelo tležno tico, kar smo mulci seveda gledali in poslušali kozakove jauke. Potem je zasliševalec prišel iz kleti in mi ukazal naj prinesem lavor z vodo, da si je umil zamazane in krvave roke. Dva mlada partizana sta odvedla okrvavljenega kozaka v gozd blizu Ivanjšičeve hiše, kjer si je moral izkopati grob, zatem

⁴ *Obaveštajno-bezbednostno obezbedjenje pohoda 14. divizije NOV u Štajersku* (originalni naslov), seminarska naloga v Šoli ljudske obrambe, Katedre za vojno zgodovino, podpolkovnik in gojenec 25. razreda, Beograd, januar 1980, 70 strani. Kasneje, 1998 sem v Borcu objavil slovenski prevod: *Varnostna in obveščevalna zaščita pohoda 14. divizije NOV in PO Slovenije na Štajersko*, dostopno tudi na spletišču VOJAŠTVO – MILITARY.

⁵ Obširneje sem o obeh pisal v člankih o Melaherjevih četnikih (*Nedeljski dnevnik*, 2007, gornjeradgonsko *Glasilo*, 2006, ljutomerski *Zgodovinski listi*, 2007 in 2011), o Blatniku pa tudi v knjigi *Zarote in atentati na Tita* (Grosuplje, 2003).

pa sta ga, kljub joku in prošnjam, naj se ga usmilita, ustrelila in plitki grob poravnala. Lopato smo odnesli k sosedovim.

- Str. 747: Ocenjeno je, da so uspehi v ostalih delih Slovenije, znatno vplivali na konsolidacijo stanja na Štajerskem. Popustil je tudi strah in vse več ljudi se je priključilo partizanom. Seveda pa je primanjkovalo aktivistov. Novi Pokrajinski odbor OF je vodil Ivan Nemeč, zatem pa Jože Urančič in Sergej Kraigher. Okrog aprila 1945 je bila vsa Štajerska pokrita s organi OF in KPS.
- Str. 770/771: Rdeča armada in bolgarska vojska sta aprila zasedli Medžimurje in Prekmurje, za njimi je nastopala tudi Prekmurska brigada, vendar Nemci Prlekije niso branili, temveč so se pravočasno umaknili proti Avstriji.

Tako iz »najnovejše« slovenske zgodovine nismo dosti zvedeli kaj se je vse dogajalo v Prlekiji. Glede na opise in navajanje podrobnosti iz nekaterih drugih pokrajin ali problemskih sklopov, sem prepričan, da je Prlekija v omenjeni uradni knjigi slovenske zgodovine zelo zapostavljena, kar je tudi povsem krivično.

Kaj nam povedo pomniki NOB v Prlekiji 1941–1945?

To bom skušal prikazati s podatki iz dokumentiranega vira – knjige *Pomniki NOB v Slovenskih goricah* (in Prekmurju) in drugih.

Narodni heroji:

Najprej naj navedem seznam desetih narodnih herojev Jugoslavije iz Štajerske, med katerimi je tudi pet Prlekov! Vsem petim so tudi postavljeni spomeniki v rojstnem kraju ali pa v kraju kjer so padli.

Tako so Prleki tudi v NOB 1941–1945 dokazali, da so bili med »korajžniki čehi«⁶, saj so kot takšni veljali tudi v drugih tujerodnih vojskah. To so bili:

1. **HERMANKO Jože**, 1901, Maribor, inženir, Nemci so ga 1941 ustrelili kot talca v Mariboru.
2. **JANČAR Lizika**, 1919, Maribor, uslužbenka, partizanska, Nemci so jo 1943 ustrelili po zajetju na Belu pri Dobrovi.
3. **KAVČIČ Ivan**, 1913, Desnjak pri Ljutomeru, zidar, padel v borbi z Italijani in belo gardo 1943 pri Selah.
4. **KERENČIČ Jože**, 1915, Jastrepci pri Ljutomeru, književnik, Nemci so ga 1941 ustrelili kot talca v Mariboru.
5. **KLAVORA Slavka**, 1921, Maribor, študentka, Nemci so jo 1941 ustrelili kot talko v Mariboru.
6. **KOVAČ Štefan**, 1910, Nedelica pri Turnišču, advokat, partizan, 1941 je padel v borbi z Madžari pri Beltincih.
7. **LACKO Jože**, 1894, Kicar pri Ptuj, kmet, aktivist OF, 1942 je umrl zaradi mučenja v nemškem zaporu v Ptuj.
8. **MEGLA Vinko**, 1922, Sv. Tomaž pri Ptuj, krojaški pomočnik, partizan, 1942 je padel v borbi z Nemci v Mali vasi.
9. **MOLEK Jakob**, 1914, Petkovec pri Ljubljani, delavec, partizan, 1944 je padel v borbi z Nemci v Slov. goricah.
10. **ŠUMENJAK Slobodan**, 1923, Šmarje pri Celju, dijak, partizan, 1944 je padel v borbi z Madžari v Vaneči.

⁶ Pomeni: pogumni fantje. Seznam Slovencev – narodnih herojev Jugoslavije je objavljen tudi na mojem spletišču VOJAŠTVO – MILITARY.

Dogajanja po letih, kraju in ljudeh

1941:

- 6. 4. – Nemci v Gornji Radgoni so aretirali 11 zavednih Slovencev in jim grozili z ustrelitvijo (prvi aretiranci v Sloveniji);
- 20. 4. – Franček Pintarič je ob Hitlerjevem rojstnem dnevu napisal razglas, ki je napovedal smrt njemu in pomagačem;
- 28. 4. – vest o ustanovitvi OF so prvi širili idejni nosilci upora (komunisti): Jož e Kerenčič, Josip Hedž et, Polde in Milena Berce;
- 1. 5. – Mladinci v Sp. Ščavnici so zgradili prvi bunker (skladišče) v katerega so shranili orožje in strelivo VKJ;
- 1. 5. – Skojevci so začeli izvajati sabotažne akcije in trositi letake (srp in kladivo);
- 1. 6. – Sestanek aktivistov v Mostjah, kjer so postavili temelje OF. Udeležila sta se Jož e Kerenčič in Rado Iršič, član PK KPS za Štajersko;
- 1. 6. – Osrednja postojanka OF v Pesnici pri Mariboru, na domačiji Antona Kerenčiča;
- 1. 6. – Sestanek aktivistov OF Ljutomerskega območja na Cvenu pri Ljutomeru (priprave za vstajo);
- 12. 7. – Sestanek v Ljutomeru na katerem je bil Jakob Babič imenovan za sekretarja OF Ljutomer-mesto;
- 29. 7. – Širši posvet aktivistov OF Prlekije in Prekmurja v Moravcih je sklical Slavko Šlander, sekretar PK KPS za severno Slovenijo. Prelomnica: ustanovitev okrožnega odbora OF in KPS, za pomoč poslan Štefan Kuhar – Bojan;
- 7. 6. – Nemci so v organizacije OF vrinili svoje agente, ki so izdajali – aretirana brata Bogdan in Dušan Špindler in drugi (moj stric Drago Korošak, učitelj v Vidmu ob Ščavnici, umrl 1945 v Dachau);
- 26. 8. – Aretiran Alojz Zorman iz Sakušaka – ustreljen kot **prvi talec** 10. 10. V Šoštanju;
- 30. 8. – Aretiran dr. Metod Špindler v Juršincih, eden od vodij upora v Prlekiji;
- 30. 8. – Aktivisti Ljutomera izvedli **prvo večjo diverzijo** – iztiritev vlaka;
- 30. 8. – Vinko Megla je v Mali vasi sprožil **prvi strel** na nemškega orožnika (domačina);
- 15. 8. – Ustanovljena prva ciklostilna tehnika v vasi Banfi, ki sta jo vodila Ivan Kovač in Vinko Megla;
- 1. 9. – Ustanovljen okrožni odbor OF za Ljutomersko območje (občine Ljutomer, Gornja Radgona in Ormož) – sekretar Jož e Kerenčič in okrožni odbor KPS – sekretar Štefan Kuhar – Bojan, kurirka OF – Milena Bokša – Bož a;
- 1. 10. – Ustanovni sestanek odbora OF v Gornji Radgoni;
- 15. 10. – Aretiran Jakob Babič, sekretar OF za Ljutomer, naslednji dan so ga gestapovci ubili po strašnem mučenju – **prva smrtna žrtev** v Prlekiji;
- 20. 10. – Na radgonskem območju sta se aretacijam izognila Franček Pintarič in Jakob Vreča – **prva partizana v Prlekiji**;
- 30. 10. – V Mariboru kot talca ustrelili Bogdana in dr. Metoda Špindlerja.
- 1. 11. – Pokrajinska konferenca OF v Jastrebcih pri Kogu, na domu Jož eta Klemenčiča, t e
- 4. 11. Pa je bil ustanovljen odbor OF za Cerkevjak;
- 15. 11. – Po izdaji kurirk PK KPS za Štajersko Grete Razinger in Sonje Oman aretirana v Mariboru Štefan Kuhar – Bojan in na Pesnici Jož e Kerenčič;
- 15. 11. – V Mariboru ustreljen Jakob Vreča – Tomiks, prvi talec z radgonskega območja;
- 27. 12. – V Mariboru ustrelili 5 talcev iz Koga, med njimi tudi Jož eta Kerenčiča, idejnega voditelja upora v Prlekiji

1942:

- 26. 1. – Po izdaji Nemci zajeli Vinka Meglo, zadnjega idejnega organizatorja upora v Prlekiji, skupaj z Mileno Bokša – Bož o.
- 15. 4. – Iz okolice Ljutomera odšli v partizane – Ruško četo Pohorskega bataljona: Slavko Ivanjšič, Stane Červič, Andrej Novak in Alojz Korošec.
- 20. 4. – Ptujski komunisti so ustanovili Slovenjgoriško četo, ki je opravila več sabotajnih akcij, vendar so jo Nemci 8. 8. razbili.
- 1. 11. – CK KPS je poslal v Prlekijo kadrovsko pomoč – domačine: Ivana Nemca – Vojka, poverjenika IO OF Slovenije in Staneta Červiča – Bojana ter Slavka Ivanjšič – Riga.

1943:

- 8. 1. – Nemci so razbili Pohorski bataljon, ki je bil baza za partizane iz Prlekije, ki so se poslej navezali na koroške partizane, kjer je bil t e Srečko Rojs – Niko iz Voličine.
- 6. 4. – Ustanovljen odbor OF za Jarenino.
- 1. 6. – Ustanovljen novi okrožni odbor OF Ljutomer – Radgona in komite KPS – sekretar Ivan Nemeč – Vojko.
- 6. 10. – Po nalogi PK KPS Slovenije za Štajersko sta Srečko Rojs – Niko in Franc Zalaznik – Leon ustanovila odbor OF za Lenrat.
- 15. 10. – Nemci aretirali več članov okrožnega odbora za Radgono – Ljutomer, pa je za novega sekretarja postavljen Slavko Ivanjšič – Boris.
- 1. 11. – Ivan Nemeč je v Maribor poslal Dušana Špindlerja – Kovača, ki je postal sekretar OK KPS Maribor. Pošiljanje novincev v partizane na Pohorje je bil eden od osnovnih problemov, ker zveze delovalo ali pa so novince (dezerterje) neopravičeno osumili kot »plavogardiste«! Nekaj se jih je priključilo tudi Melaherjevim četnikom v Malečniku pri Mariboru, sicer agentu nemškega Abwehra.
- 31. 12. – **Prvi oboroženi spopad** med partizani in Nemci v Radomerju, ranjen Stane Červič – Bojan in nemški orožnik.

1944:

- 15. 1. – V Prekmurja odšla na pomoč skupina aktivistov, ki jo je vodil Stane Červič – Boris.
- 15. 1. – Posvet v okolici Maribora, katerega sta se udeležila Ivan Nemeč in Slavko Ivanjšič, kjer so ustanovili Lackovo četo, ki se je aprila preoblikoval v Lackov bataljona. Nemci so zato spremenili taktiko – preoblečeni v partizane ali »gošarje« so sprožili novi val aretacij. Predvsem je šlo za dezerterje iz nemške vojske, pa so Nemci 1. 5. izdali proglas, da bodo njihove družine poslali v internacijo.
- 15. 2. – Ivan Nemeč - Vojko po organih Vos-a sektaški obtožen plavogardizma, pa je poklican na poročanje v CK KPS na Dolenjsko (rehabilitiran).
- 6. 4. – **Največji spopad** med Nemci in partizani pri mlinu Ivana Ribiča v Cezanjevcih pri Ljutomeru. Danijel Hojs – Ljubo in Franc Belšak – Maks sta se hrabro upirala proti 40 nemškim policistov. Padel je Belšak in štirje Nemci, pa so zato 25. 4. pri navedenem mlinu **ustrelili 25 talcev – prvič v Prlekiji!**
- 1. 8 – Reorganizacija vodstev OF – formirano okrožje Slovenskih goric, sekretar Srečko Rojs – Niko, pozneje pa Ela Letopnja – Atena. Okrožje je bilo razdeljeno na 10 okrajev: Radgona (in Radenci), Ljutomer, Mala Nedelja, Jeruzalem, Štrigova, Sv. Ana, Sv. Lenart, Sv. Andraž, Sv. Barbara in Jarenina. Na pomoč sta bila poslana Vlado Majhen-Rafko in Viktor Stopar.

- 15. 8. – Širši posvet aktivistov iz območja Lenarta so Nemci prekinili in zajeli nekaj aktivistom Srečko Rojs je uspel zbežati iz drvečega avtomobila. Sledile so nove aretacije, pa tudi večja aktivnost prispelih kadrov, Slovenjgoriško okrožje bilo ponovno razdeljeni, Novi okrožni odbor Ljutomer je obsegal območje Ormožja, Gornje Radgone, del Slovenskih goric in del Prekmurja, Sekretar za OF in KPS je bil Viktor Stopar, org. sekretarka pa Ela Letonja–Atena. Okrajni odbor Ljutomera je vodil Janez Ros-Jan, radgonskega je vodil Janko Stranjšek-Pepi, ormoškega Franček Kajnič-Izidor, lenardškega pa Franc Hojnik-Krištov.
- 1. 7. – V Bučkovcih začela delovati večja ciklostilna postaja, kjer so razmnoževali tudi Slovenski poročevalec.
- 15. 7. – V Prlekiji so začele delovati **kurirske TV postaje**, ki so bile povezane s Pohorjem, Dravskim poljem in Prekmurjem.
- 1. 10. – V Prlekiji začeli ustanavljati organizacije **Skoj, Zms in Spžz**.
- 15. 10. – Vlasovci (kozaki), 350 moč, Nemci namestili v Ljutomeru, Radgoni in Vidmu ob Ščavnici. Poveljnik v Vidmu je imel sina, starega okrog 9 let, s katerim smo se »igrali« gošarje in kozake.
- 1. 11. – Nemci začeli kopati »šücengrabne« na določenih obrambnih črtah (grebenih), tudi v Vidmu ob Ščavnici, v sadovnjaku strica Antona Korošaka. »Jarke« so kopali domačini, predvsem mlade ženske, po načrtu nemškega častnika. Celoten jarek je bil z notranje strani obložen z vrbovimi vejami, da se ni posipal, izpred jarka pa so s kamenjem utrjeval »grudobran«. Stric Tonček, tudi rezervni častnik VKJ, je nemškega častnika prepričal, da je jarek potekal malo vstran od sadnih dreves, pa tako ni bilo večje škode.
- 25. 9. – Partizani Lackovega bataljona (odreda) začeli napadati orožniške postaje – najprej v Zgornji Kungoti (zajeli 8 orožnikov), zatem v Zgornji Velki in nazadnje 12. 11. v Jelenčah (padlo 4 partizani).
- 30. 9. – Manjša partizanska četa, ki jo je vodil Ivan Majnik-Džems, namenjena v Prekmurje, je tudi na pohodu po Prlekiji izvajala manjše akcije.
- 10. 10 – Zaradi številnih ranjencev so pri kmetu v Volični zgradili skrivni bunker – bolnico, imenovana Cafa, ki lahko sprejela 15 ranjencev
- 21. 10. – Četniki Jožeta Melaherja – Zmagoslava so napadli orožniško postaje pri Sv. Juriju ob Ščavnici, kar sem opisal v gornjeradgonskem Glasilu.⁷
- 9. 12 – Prvi spopad s kozaki v Podgradju pri Lutomeru, ki so se nadaljevali tudi v drugih krajih.
- 15. 12 - Za novega sekretarja OO OF in OK KPS je CK poslal Branka Bertota – Aljaž a, ki je bil zelo aktiven.

1945:

- Januar – marec so množično ustanavljali odbore OF.
- Nemci so začeli svoj zadnjo ofenzivo proti pripadnikom NOG – streljanje talce (Ljutomer – 4 talce, Ivanjkovci – 8, na Moti ob Muri – 19, Bučkovci – 19, Videm ob Ščavnici – 12). Slednjemu smo prebivalci Vidma ob Ščavnici 3. 4. 1945 morali prisostvoval (iz ptujskih zaporov so prepeljali 12 talcev in jih ustrelili v blaguškem gozdu. Streljanje so izvajali kozaki. Seveda je bilo tudi več spopadov, v katerih je padlo kar nekaj aktivistov. Seveda so Nemci povečali nasilje in storili številne zločine. Iskali so tudi dezertarje iz nemške vojske – »skrivoče«.
- Borci Rdeče armade 5. ukrajinske fronte, so v začetku aprila 1945 osvobodili Prekmurje, vendar so Nemci poskus prehoda čez Muro pri Veržuju odbili.

⁷ Marijan F. Kranjc, *Glasilo*, štev. 1-2, letnik XII, Zgodovinsko društvo Gornja Radgona, 2006

- Tiste dni so pripadniki bolgarske 1. otečestvene frontovske armade, skupaj s partizanskimi odredi, vdrl pri Središču ob Dravi in začeli osvobajati Slovenske gorice.
- 7. 5. 1945 so v Murski Soboti ustanovili »prekmursko brigado«, ki je 8. 5. 1945 osvobodila Ljutomer, nato pa je nadaljevala pot proti Ormožu.
- 8. 5. 1945 so ljutomerski aktivisti ustanovili »prleško partizansko četo«. na radgonskem območju pa »Lacijevo četo«.
- 9. 5. 1945 so Nemci zapustili Prlekijo. Ljudje so se veselili osvoboditve za katero je padlo 774 ljudi.
- Padlim je postavljeno 142 pomnikov, ki bodo obujali zgodovinski spomin na junaški boj prebivalcev Prlekije (nekaj jih bom seveda omenil).

Moj namen ni, da predstavljam dejanske junake – vsi imajo spomeniki na terenu in domačini jih dobro poznajo. Dejansko sem hotel poudariti razliko med zapisano uradno zgodovino NOG v Prlekiji, ki je vsekakor pomanjkljiva in krivična, po drugi strani pa pohvaliti člane Zveze borcev, ki so dostojno zadokumentirali tisto pravo zgodovino – z imenom in priimkom, na spomenikih, pomnikih.

Banditi, gošarji, skrivači, plavogardisti, cerkvenjaki, partizani, tudi »majski« partizani

Zdi se mi pa vendarle, da je premalo podatkov o nekaterih dogodkih in pojavih, ki so bila karakteristična prav za Prlekijo. Gre za naslednje kategorije: vrinjenci ali plavogardisti, nemški dezertarji – skrivači, banditi ali gošarji, lažni partizani oz. raztrganci, cerkvenjaki ali majski partizani.

Nemci so takoj v začetku vse upornike (aktiviste OF in partizane) proglasili in imenovali samo z enim imenom – »banditen«. Tudi talcem so obešali okrog vratu sramotilne table z napisom »Ich bin banditen!«

Ime partizani se je le postopoma uveljavljalo, seveda, po vsaki sabotažni akciji ali oboroženem spopadu. Tudi Titove ime se je pojavilo dokaj pozno. Namreč, največja hiba NOG v Prlekiji je bila slaba propagandna dejavnost (časopisi, letaki).

Mnogi indici kažejo, da se je najprej pojavilo ime »skrivači« ali tudi »gošarji«, saj je v bistvu šlo za prve aktiviste OF in pripadnike partizanskih enot, ki so se morali podnevi skrivati, da bi lahko ponoči delovali. Skrivali so se pa predvsem po gozdovih in številnih prleških goščah, zato tudi ime gošarji (goščarji). Mnogi od njih so se skrivali tudi na svojih domačijah ali gospodarskih objektih, kjer so si izdelali improvizirana skrivališča iz lesa, pa tudi vkopane zemljanke. Navadno se je govorilo, da se skrivajo po bunkerjih, kar seveda ni bilo res. Bile pa so tudi zanimive improvizacije, pa jih tako niti nemški policisti s psi niso odkrili.

Najbolj so bili izpostavljeni gošarji, ki so se podnevi skrivali v izkopanih in zamaskiranih jamah (zemljankah), ponoči pa so hodili po hrano k sorodnikom ali znancem. Seveda, pred Nemci se niso skrivali samo aktivisti OF in partizani, temveč tudi kriminalci in nepridipravi raznih vrst. Enega od njih sem tudi dobro poznal, saj je bil dolga leta tudi moj tajni sodelavec s širokim spektrom zvez!

Namreč kot mladega zmikavta, seveda Prleka, so ga ob koncu 1944 odkrili kozaki in ga predali gestapovcem. Nemci mu seveda niso verjeli, da je samo tatič, temveč so ga imeli za pravega bandita. Zato so ga pred mučilnico hitro pridobili za sodelovanje in ga poslali na teren. Kaj kmalu je odkril še nekaj skrivačev, tudi aktivistov OF, pa so ga potem poslali na drugi teren v enoto »Gegenbande« (raztrgancev), kjer pa ni bil uspešen. Maja 1945 so ga

partizani celo zajeli in bil je med prvimi obsojenci v Mariboru. Dobil je 8 let zapora, vendar je odslužil samo polovico. Pristal je namreč na sodelovanje z udbo, pa je nekaj naslednjih let sodeloval v številnih operativnih akcijah. Obenem je vzpostavil sodelovanje s petimi tujimi obveščevalnimi službami, zato so se ga udbovci začeli izogibati ... Meni se je ob neki priliki ponudil z navedeno zgodbo (seveda sem jo preveril) in ga po lokalpatriotski osnovi sprejel za tajnega sodelavca, seveda z velikim nezaupanjem. Dosegla sva sicer kar nekaj uspehov, od katerih omenjam samo odkrivanje sovjetske agentke »Marine« v Vidalijevega ObC v Trstu. Ko sem ob nekem stranskem dogodku izrazil sum, da mi ni povedal resnice, sem bolj v šali povedal, da ga bomo naslednji dan aretirali. Na dogovorjeni sestanek ni prišel, čez mesec ali pa dva pa se mi je oglasil – iz Poljske!

Največji problem v Prlekiji je bil s t. i. vrinjenci oz. plavogardisti, za kar pada izključna krivda na načelnika VOS za Štajersko Knez Rudija - Silasa. Ta je menda namreč na Moravškem odkril nekaj vrinjencev s strani bele garde, ko pa je zatem prišel na Pohorje in na Koroško, je tudi tam začel »odkrivati« plavogardiste! Seveda lažne, o čemer priča tudi znana »pohorska afera, v kateri je likvidiranih precejšnje število novincev prav iz Slovenskih goric. O tem so napisane knjige in tudi organi Ozne in Udbe so izvedli podrobno raziskavo. Glavni akter je na krajjo naredil samomor.

Zaradi sektašenja pa tudi prevelikega zaupanja v »vosovsek ocene in direktive« sta tako tudi najbolj agilna partijska delavca – Ivan Nemeč – Vojko in Dušan Špindler – Špiro javno obtožena kot agenta plavogardistov in 6. 2. 1944 naj bi ju likvidirali. Nazadnje je prevladal razum, pa sta bila poklicana v CK KPS na Dolenjskem, kjer sta uspela odgovorne v CK KPS prepričati, da je šlo za zahrbtno vosovsko zaroto!

Doprinos rodbine Kranjc, Korošak in drugih v narodno-osvobodilnem gibanju Prlekije

Priznam, problematike sploh nisem proučeval, pa zato navajam samo nekaj splošnih podatkov.

Vsi smo v rodovini bile ponosni, da je **stric Tonček** iz Vidma ob Ščavnici – **Anton Korošak**, bil izvoljen za ljudskega poslanca prve slovenske skupščine. Kdo ga je predlagal ni znano, domnevam, da je to bil njegov sošolec **Edvard Kocbek**, tedaj celo podpredsednik jugoslovanske vlade v Beogradu. Druge razlaga ni.

Njegov brat in učitelj Drago Korošak (1901–1945) je bil med prvimi aktivisti OF v Prlekiji, član rajonskega odbora OF za S. Jurij ob Ščavnici – Mala Nedelja, povezan v skupini **bratov Špindler in Ivana Nemca – Vojka**. Stric Drago je nazadnje končal življenje maja 1945 v zloglasnem taborišču Dachau med zadnjimi, ki so bili povrženi »medicinskim poskusom« Mengeleja.

Mož od najmlajše sestre Anice, **Franjo Knafelc** (1909–1944), poročnik Cankarjeve brigade in komisar bataljona, je padel 1944 na Notranjskem. Vsa družina je bila aprila 1941 pregnana iz Prlekije na Hrvaško, od koder so se uspeli prebiti v Belo krajino.

Hčerki od **sestre Franje Gomzi, Sonja** in **Franica**, sta bili me prvimi aktivisti OF v Ljubljani. Mlajša je kmalu šla skozi zapore in mučenja ljubljanske politične policije, da bi pozneje končala v nemškem koncentracijskem taborišču. Starejša Franjica, zdravnica, je postala partizanska zdravnikinja in ob koncu vojne povišana v čin polkovnice sanitetne službe JLA. Obe živita v Ljubljani.

Moj oče, **Franjo Krajnc**, sicer trgovski pomočnik, je bil od 1929 orožnik v Prekmurju in v Makedoniji. Ob nemški okupaciji smo bili izgnani v Slovenijo pa je oče sprejet med pomožne nemške orožnike. Služboval je v Cmureku in v Vidmu ob Ščavnici, kjer je februarja

1944 umrl naravne smrti (t olč). Ker je mati sredi 1945 dobila pokojnino, smo izvedeli, da je to dobila na osnovi pričanja dveh aktivistov OF, iz katerega izhaja, da je bil oče tajni sodelavec VOS, pa je tako svoji vezi B. iz Grabonoša predal tudi nekaj revolverjev in ročnih granat.⁸

V Vidmu ob Ščavnici so ljudje vneto podpirali narodno-osvobodilno gibanje. Krvni davek je bil velik: padlo je 12 partizanov – aktivistov OF. 9 ustreljenih talcev, 7 umrlih v taboriščih, 4 invalidi, padel pa je tudi 1 borec španske republikanske vojske (**Drago Senčar** iz Male Nedelje).

⁸ Pavle Čelik, Slovensko orožništvo 1918–1941, Borec 2001, Ljubljana, str, 185 in 342